

نامه سعد الدین حمویه به عزالدین مروزی

به کوشش: دکتر نصرالله پورجوادی
استاد دانشگاه تهران

سعد الدین حمویه یا حموی (۶۵۰-۵۸۶) از صوفیان بزرگ قرن هفتم است، از جمله آثار بازمانده از او، نامه‌هایی است که او به مریدان خویش می‌نوشته است. یکی از این نامه‌ها، نامه کوتاهی است به عزالدین مروزی که هویت او برای ما شناخته نیست. اما چون از سوی سعد الدین «امام و فرزند خوانده شده، معلوم می‌گردد شخصیتی برجسته و از نزدیکان سعد الدین بوده است. این نامه که گویا پاسخ به نامه عزالدین باشد در سال ۶۳۹ هـ نوشته شده است. مضمون این نامه توصیه‌های اخلاقی - عرفانی است که نوعاً مشایخ به مریدان خود می‌کرده‌اند.

سعد الدین حمویه، عزالدین مروزی، نامه‌های عرفانی.

مقدمه

نامه کوتاهی که در اینجا تصحیح شده است به قلم صوفی بلندآوازه قرن هفتم هجری سعدالدین محمد بن مؤید حمویه (یا حموی) است

۶۵۰-۵۸۶) و مخاطب او یکی از مریدانش به نام امام عزالدین مروزی است. دربارهٔ شیخ سعدالدین و آثار او قبلاً تحقیقاتی صورت گرفته است.^۱ مکاتباتی نیز میان او و مشایخ زمانش در دست است، از جمله نامه‌ای که سیف‌الدین باخرزی به وی نوشته است. نامه‌هایی هم سعدالدین به مریدان خود نوشته است،^۲ از جمله همین نامه کوتاهی که به عزالدین مروزی نوشته و فرستاده است. هویت این شخص برای ما شناخته نیست.^۳ نامه سعدالدین به وی بسیار کوتاه است و به طور کلی توصیه‌هایی است که مشایخ نوعاً به مریدان خود می‌کرده‌اند. البته، از همین نامه می‌توان فهمید که عزالدین، که «امام» خوانده شده است، از مریدان نزدیک سعدالدین بوده است، چنانکه سعدالدین وی را «فرزند عزیز» خطاب کرده است. ظاهراً وی مانند خود سعدالدین شافعی بوده است. نامه در تاریخ ۶۳۹ نوشته شده است.

سعدالدین در این نامه نه مرید خود را به انجام اعمال و عبادت‌های خاص توصیه می‌کند و نه اذکار و اوراد به خصوصی به او می‌دهد. به تعبیر خواب یا رؤیای مرید هم نمی‌پردازد. چیزی که به عزالدین توصیه می‌کند این است که وی در همه حال خدا را حاضر و ناظر بیند و هر کاری که می‌کند در جهت آخرت و برای خدا باشد و خود را در میانه نیند. این نامه ظاهراً در پاسخ به نامه عزالدین نوشته شده و احتمالاً او در نامه خود از قبض و بسطی که به وی دست داده بوده حکایت کرده است.

نسخه خطی این نامه در جنگ خطی لالا اسماعیل است، به شماره ۷۴۱. میکروفیلم این جنگ به شماره ۵۷۳ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می‌شود (فهرست میکروفیلم‌ها، ج ۱، ص ۴۹۹). متن نامه در ورق هشتم جنگ است. خود جنگ در قرن هشتم نوشته شده و ظاهراً کاتب، نامه سعدالدین را از روی نسخه اصلی استنساخ کرده است.

مما كتب الشيخ سعدالدين الحموي
للامام عزالدین المروزی، قدس الله روحهما

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين، وصلى الله على خاتم النبيين.

سالک طریق آخرت را اگر قبضی بیاید باید که از خود نبیند، و اگر فرحی به وی رسد باید که خود را نبیند. و هر که خود را دید خدای تعالی را فراموش کرد. و دوستی با کسی کند که دوست خدای تعالی باشد، و با مخالفان و دوستان دنیا ننشیند. و اگر در کاری متردد شود، پناه با حق سبحانه و تعالی برد، و جهت خود از میان برگیرد تا آن روشن شود. و هر کار که تعلق به دنیا دارد در بند اتمام آن نباشد. و هر چه تعلق به آخرت دارد سعی کند تا نیکو کند و تمام کند. و هر چه میان او و میان حق سبحانه و تعالی بود، از عقود و عهود و عزم، نگاه دارد به حدی تمام تا وفا کند بدان.

فرزند عزیز، عزالدین، وفقه الله تعالی لمرضاته و زاد فی حسناته، باید که نظر ظاهر و باطن از خود و از غیر بردارد تا نظر وی بر حق سبحانه و تعالی افتد، تا از آنجا که در تو نگردد در وی نگری و غلط نکنی. والله المستعان و عليه التكلان.

والحمد لله رب العالمين. وذلك في غرة سنة تسع وثلثين وستمائة. وكتب
محمد بن المؤيد الحموي.

بی نوشت‌ها:

۱. نک. محمدتقی دانش‌پژوه، «کشف الحقایق» (نقد کتاب)، فرهنگ ایران‌زمین، ج ۱۳ (۱۳۴۴)، ص ۳۰۱-۳۰۶. مقدمه نجیب مایل هروی به: سعدالدین حمویه، المصباح فی التصوف انتشارات مولی، تهران، ۱۳۶۲؛ مقاله «سعدالدین حمویه» در دائرة المعارف اسلام، تحریر دوم (EIT)، ج ۸، ص ۷۰۳-۷۰۴.
۲. برای این نامه، بنگرید به: نصرالله پورجوادی، «لطائف قرآنی در مجالس سیف‌الدین باخرزی»، معارف، دوره ۱۸، ش ۱ (فروردین- تیر ۱۳۸۰)، ص ۲۱-۲۳.
۳. در مجمع الآداب فی معجم الالقاب ابن فوطی، عزالدینی که مروی یا مروزی باشد ذکر نشده است، ولی عزیزالدین مروزی (صاحب کتاب الفخری، که حدود سال ۵۹۲ فخرالدین رازی را در مرودیده و در سال ۶۱۴ نیز یاقوت حموی او را در همین شهر دیده بوده است) آمده است، ولی این دو شخص یکی نیستند، مگر این که عزالدین در نسخه خطی ما تصحیف باشد، که من بعید می‌دانم.

منابع:

- جنگ خطی لالا اسماعیل؛ میکروفیلم شماره ۵۷۳، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- دائرة المعارف اسلام؛ تحریر دوم (EIT)، ج ۸.
- مجله فرهنگ ایران‌زمین؛ ج ۱۳ (۱۳۴۴).
- مجله معارف؛ دوره ۱۸، ش ۱ (فروردین- تیر ۱۳۸۰)، مرکز نشر دانشگاهی.
- مجمع الآداب فی معجم الالقاب؛ ابن فوطی.
- المصباح فی التصوف؛ سعدالدین حمویه، تصحیح نجیب مایل هروی، مولی، تهران ۱۳۶۲.

